

PAŞABAHÇE ESKİŞEHİR İŞÇİLERİNİN MÜCADELESİ: GÜDÜMLÜ SENDİKACILIĞA KARŞI BİR DENEYİM *

Aziz ÇELİK**
Zafer AYDIN***

Paşabahçe Eskişehir Fabrikası'nda Eylül 2003'te başlayan ve yaklaşık üç yıldır devam eden sendikalaşma ve sendika seçme mücadelesi, emek ve sendikal hareket açısından derslerle dolu bir deneyimdir. Bu mücadele nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın emek tarihinde özgün ve yaratıcı bir örnek olarak yerini alacaktır. 27 Eylül 2003'te başlayan 6 günü işyeri işgali, 42 günü fabrika önünde topluca bekleme-direniş olarak devam eden Paşabahçe Eskişehir işçilerinin mücadelesi halen ağırlıklı olarak hukuksal zeminlerde devam ediyor.

Paşabahçe Eskişehir deneyimini pek çok başka işçi direnişi ve eyleminden ayıran yan, doğrudan "güdümlü sendikacılığa" karşı yürütülmesi ve sendika seçme özgürlüğü eksenine dayanmasıdır. Paşabahçe Eskişehir deneyimi sendikal hak ve özgürlükleri kullanma kararlılığı yanında taşeron ve esneklik dayatmalarına boyun eğmeme gibi önemli boyutlar da taşıyor. Paşabahçe Eskişehir deneyiminin en önemli yanlarından biri de ta-

* Bu çalışma yazılı belgeler yanında doğrudan tanıştığımız Paşabahçe Eskişehir işçilerinin mücadelesine ilişkin gözlemlere, direniş sırasında tutulmuş notlara, işçilerle ve sendikacılarla yapılmış sayısız konuşmaya dayalıdır. Yazıda kaynak gösterilmeden yapılan değerlendirmeler bu gözlem ve konuşmalara dayalıdır. Bu çalışma Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi (TÜSAM) tarafından 16-17 Ekim 2004 tarihlerinde düzenlenen 1. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu'na birlikte sunduğumuz "Beykoz'dan Eskişehir'e: Paşabahçe Deneyimi Üstüne Gözlemler-Notlar" başlıklı bildirimimiz bazı bölümleri ile benzerlikler içermektedir. Konuların yakınlığı nedeniyle bazı tekrarlar kaçınılmaz olmuştur. Ancak yazının ana gövdesi özgün bir metindir. Öte yandan Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV) tarafından "İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Sınıf Hareketinde Arayışlar, Deneyimler, İstanbul, 2005" adıyla basılan TÜSAM Sempozyum Kitabı'nda yer alan söz konusu bildirimizde baskı hazırlık aşamasında teknik sorunlar nedeniyle bazı hatalar oluşmuştur. Bu hataların bir kısmını bu vesileyle düzeltmek isteriz:

Sayfa 119: "274275" sayılı yerine "274 ve 275 sayılı"

Sayfa 122: "Darbe Sendika Sanatına Karşı" başlığı yerine "Darbe-i Sendika Sanatına Karşı",

Sayfa 123: Altan ikinci paragraf "57 bin kişi yerine", "5-7 bin kişi"; "23 bin kişi" yerine "2-3 bin kişi"

** Kristal-İş Sendikası Eğitim Müdürü.

*** Kristal-İş Sendikası Eğitim Uzmanı.

şeron işçisi-kadrolu işçi şeklinde yaratılan sınıf içi parçalanma ve rekabet yerine kadrolu ve taşeron işçilerin sıkı bir dayanışması ile örülmesidir. Öte yandan Paşabahçe Eskişehir deneyimi, işverenlerin anti-sendikal yöntemlerinin çeşitliliği ve "zenginliği" konusunda da bir laboratuvar niteliğindedir.

Sendika Seçme Özgürlüğü

Türkiye İş Bankası'nın en önemli iştiraki olan Şişecam Grubu'na ait bir şirket olan Paşabahçe Eskişehir Cam Sanayi A.Ş. 1999 yılında Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyete başladı. Şişecam fabrikalarında 1965 yılından bu yana Kristal-İş Sendikası yetkilidir, o tarihten bu yana toplu iş sözleşmesi bağlamaktadır ve üye çoğunluğuna sahiptir. Ancak 2003 yılında Şişecam'ın 13 fabrikasında yetkili olan Kristal-İş Sendikası, Denizli Cam Sanayi A.Ş. ve Paşabahçe Eskişehir Cam Sanayi A.Ş.'de örgütlü değildi. Paşabahçe Eskişehir işçilerinin mücadelesinin özü, üye oldukları Çimse-İş Sendikası'ndan ayrılarak Kristal-İş Sendikası'nda örgütlenme mücadelesidir.

Kuşkusuz cam fabrikalarında bu kadar köklü bir geçmişi olan Kristal-İş Sendikası'nın başlangıçtan itibaren neden bu iki fabrikada örgütlenmediği sorusu akla gelecektir. Kristal-İş Sendikası bu soruyu şöyle yanıtlamaktadır:¹

"Kristal-İş Sendikası Denizli Cam ve Eskişehir Paşabahçe fabrikalarında örgütlenme çalışmalarında bulundu ve Şişecam işçilerinin tek sendika çatısı altında birliğini sağlamaya çalıştı. Ancak işveren Kristal-İş Sendikası'nın önceki yıllardaki örgütlenme çalışmalarını hukuksuz bir biçimde engelledi ve Çimse-İş Sendikası'ndan yana açık tutum aldı. Böylece Şişecam fabrikaları bünyesinde işveren eliyle ikinci bir sendika yaratılmış oldu."

"13 Ağustos 1999'da Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun kararı doğrultusunda 'mezarda emeklilik' eylemine katılmamız nedeniyle,² cam işverenleri sendikamıza tutum almaya başladı ve Türk-İş Genel Kurulu sırasında Aralık 1999'da bir gün içinde Paşabahçe Eskişehir'de Çimse-İş'in örgütlenmesi işverenin desteğiyle gerçekleştirildi."³

İşverenin 13 Ağustos 1999 iş bırakma eylemi nedeniyle Kristal-İş Sendikası'nın Eskişehir fabrikasında örgütlenmesini istemediği ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Kristal-İş Sendikası'nın yeterince hızlı davranmaması da işçilerin bir an önce örgütlenme kaygısıyla Çimse-İş Sendikası'na yönelmesine yol açmıştır. Kristal-İş'in zamanında yeterince hızlı davranmaması sıkça eleştirilmiştir.⁴ Bu noktada bir başka etken ise işverenin sendikal birliği istememesidir. Şişecam fabrikalarında 1960'lı yıllardan bu yana "iki sendika"

1 Kristal-İş Sendikası, Olağanüstü Bir Dönemden Belgeler, İstanbul, 2004, s. 334

2 Türk-İş tarafından alınan ve emeklilik yaşının yükseltilmesini protesto etmeyi amaçlayan 13 Ağustos 1999 iş bırakma eylemine sendikaların büyük çoğunluğu sembolik eylemlerle katılırken Kristal-İş Sendikası'nın da aralarında yer aldığı bazı sendikaların örgütlü olduğu işyerlerinde iş bırakma eylemleri yaşanmıştı.

3 Kristal-İş (2004), s. 450

4 Bu değerlendirme Paşabahçe Eskişehir örgütlenmesinde öncü rol oynayan işçilerle yapılan görüşmelere dayalıdır.

sorunu hep var olmuş ve işveren sık sık "güdümlü sendika" yaratmaya çalışmıştır.⁵

Çimse-İş Sendikası'nın işyerinde örgütlenmesinden sonra Şişecam'da Türk-İş üyesi iki sendika karşı karşıya gelmiş oldu. Kristal-İş ve Çimse-İş Sendikaları 274-275 sayılı eski sendikal yasalar döneminde ayrı işkollarında örgütlüydü. 1983 yılında çıkarılan 2821 ve 2822 sayılı yeni sendikal yasalarla birlikte cam, çimento, toprak ve seramik sektörleri aynı işkolu kapsamına alındı. Böylece Türk-İş bünyesinde aynı iş kolunda iki sendika ortaya çıkmış oldu. İşkolu birleşmesinin ardından 1983-1984 yıllarında Çimse-İş cam sektöründe örgütlenmeye çalışmış ve Türk-İş yönetimi o dönem Çimse-İş Sendikası'nı destekler taraflı bir tutum takınmıştır.⁶ İşkolunda iki sendika gerilimi uzun yıllar devam etmiştir.

Örgütlenmenin ardından Çimse-İş Sendikası Paşabahçe Eskişehir fabrikasında iki dönem sözleşme imzaladı. 2. Dönem toplu iş sözleşmesinin yürürlük tarihi Mart 2004'te sona eriyordu ve işçiler artık yeni toplu iş sözleşmesini Çimse-İş Sendikası'nın yapmasını istemiyordu. Yaklaşık 4 yıl boyunca Çimse-İş Sendikası'na üye olan Paşabahçe Eskişehir işçilerinin Çimse-İş Sendikası'ndan toplu olarak ayrılımlarının nedenini iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi; Çimse-İş'in işyerinde imzaladığı sözleşmenin işveren tarafından açıkça ihlal edilmesine göz yumması, toplu iş sözleşmesine ve İş Yasasına aykırı olarak taşeron çalıştırılmasına onay vermesidir. İşçilerin Kristal-İş'e üye olmasının ikinci nedeni ise sendikal birliğin sağlanması hedefidir.⁷ Çünkü Şişecam işçilerinin ezici çoğunluğu Kristal-İş üyesidir ve bir tek fabrikada ayrı bir sendikaya üye olan işçilerin yaptırım olanakları azalmaktadır.

Çimse-İş Sendikası işyerinde esas işin bir bölümünde taşeron kullanılmasına ve esnek, kuralsız çalışma düzenine göz yumuyordu. Öyle ki 2003 yılında Paşabahçe Eskişehir fabrikasında sendikalı işçiden daha fazla taşeron işçi bulunuyordu. Taşeron işçiler ana üretimde (soğutma sonu bölümünde) sendikalı işçilerle yan yana çalıştırılmaktaydı. İşyerinde asıl işin bir bölümü olan soğutma sonunda taşeron çalıştırılması 4857 Sayılı İş Yasasının 2. Maddesine ve işyerinde yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmesine göre mümkün değildi. Taşeron işçilerinin çalıştırıldıkları işler iş toplu iş, sözleşmesinin İş Grupları Kademe Listesi'ni gösteren (EK-B)'de "soğutma sonu elemanı" adıyla 1. kademe de yer alıyordu.⁸

Taşeron işçisi olarak çalıştırılan işçiler gerçekte Paşabahçe'nin işçileriydi; bu işçiler Paşabahçe tarafından sınava tabi tutulmuş, işe alınmış, kimliği, iş elbisesi vb. Paşabahçe tarafından verilmişti. Dolayısıyla taşeron şirketle Paşabahçe arasındaki sözleşme, kanuna karşı hile amacıyla yapılmış muvazaalı bir işlemdi. Amaç toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında ucuz işçi çalıştırmaktı. Paşabahçe Eskişehir deneyimi taşeronlaşmanın

5 Paşabahçe fabrikalarında güdümlü sendikacılığın kökleri için bakınız: Aziz Çelik-Zafer Aydın, Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev, Tüstav Yayınları, İstanbul, 2006.

6 Kristal-İş, 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, İstanbul, 1986, s. 83-84.

7 Eskişehir Sakarya Gazetesi, 26 Eylül 2003

8 Türkiye Çimento, Seramik, Toprak ve Cam Sanayi İşçileri Sendikası (T. Çimse-İş) ile Paşabahçe Eskişehir Cam San. Ve Tic. A.Ş. arasında yapılan II. Dönem Toplu İş Sözleşmesi.

sendikal mücadele açısından yarattığı zorlukları ve bunların nasıl aşılabileceği konusunda önemli bir örnektir.

Tüm bu nedenlerle haklarının korunmadığını düşünen 407 işçi Çimse-İş'ten istifa ettiler. Burada dikkat çekici nokta vardiyalı çalışan işçilerin noter çalışma saatlerinin kısıtlılığına rağmen işçilerin iki gün gibi kısa bir süre içinde hiçbir fire vermeden Çimse-İş Sendikası'ndan istifa edip Kristal-İş'e üye olmalarıdır. Bu durum işçilerin uzun bir hazırlık dönemine ve örgütlülüğe sahip olduklarını göstermektedir. Kadrolu işçilere ek olarak paravan bir taşeron şirkete (Metro Temizlik Ltd) bağlı olarak ana işte çalıştırılan 300 işçi de 8-9 Eylül 2003 tarihlerinde Kristal-İş Sendikası'na üye oldu. İstifa edip Kristal-İş Sendikası'na üye olanlar arasında Çimse-İş Sendikası işyeri baştemsilcisi ve temsilcileri ile Ankara şube delegeleri de yer alıyordu.

Sendika değiştirmenin ardından işveren işçilerin sendika seçme özgürlüğünü kullanmalarından ve taşeron işçilerin sendikalı olmasından hoşlanmadı ve açıkça müdahale etti. 27 Eylül 2003 tarihinde paravan taşeron şirket, sözleşmesinin bittiğini iddia ederek 300 işçiyi işten çıkardı. Bunun üzerine sabah işe geldiklerinde işe alınmayan işçiler fabrikanın önünde kadrolu işçiler de içeride beklemeye başladılar.⁹ Fabrika içindeki bekleme eylemi kesintisiz 6 gün-6 gece sürdü. Kadrolu işçiler vardiyalarının bitiminde fabrikayı terk etmediler, fabrika içinde yatıp kalktılar. İşçilerin bu mücadelesine Kristal-İş'in örgütlü olduğu Şişecam'a ait diğer işyerlerinden de destek geldi. İşçiler yürüyüş, yemek boykotu ve 24 saat süreyle işyerlerinden ayrılmama gibi eylemlerle Paşabahçe Eskişehir işçilerine omuz verdiler. İşyerinde bekleme eyleminin (işyeri işgali) 6. gününde jandarma işçilere müdahale etti, fabrika boşaltılarak 21 işçi gözaltına alındı.

Fabrikanın boşaltılmasının ardından işveren belli aralıklarla toplam 66 kadrolu işçiyi işten çıkardı. İşçilerin eylemi bu noktadan sonra eş ve çocukların da katılımıyla fabrikanın önünde devam etti. Fabrikada çalışan işçiler de sloganlar ve alkışlarla topluca girip çıkmaya başladılar. Bu arada işveren işyerinde "sıkıyönetim" ilan ederek işçilerin, Kristal-İş şapkası takmasını, slogan atmasını ve işe topluca girip çıkmasını yasakladı.

İşçilerin fabrika önünde bekleme eylemi sürerken işçilerin barınma amacıyla kurdukları çadırlar bekleyişlerinin 42. gününde jandarma tarafından söküldü. İşçiler barınaksız ve korunaksız bırakılarak mücadele engellenmeye çalışıldı.

Güdümlü Sendikacılık

İşyerinde bulunan bütün üyelerinin Kristal-İş Sendikası'na üye olmasının ardından Çimse-İş Sendikası Ankara Şube Başkanı Fahri Coşkun "işçilerin bu tercihlerine saygı duyacaklarını" belirtmiş ve işyerinde çalışan akrabalarına sahip çıkılmasını isteyerek "hayırlı olsun" dileğinde bulunmuştu.¹⁰ Çimse-İş Sendikası'nın yerel yöneticileri başlangıçta yapılması gerekeni yapmış ve çekilmişti. Ancak daha sonra işveren yetkililerinin devreye girmesiyle Çimse-İş Sendikası üst yönetimi tutum değiştirmiş ve işverenle birlik-

9 Cumhuriyet, 28 Eylül 2003.

10 İşten atılan işyeri baş temsilcisi İsmail Ayer'in anlatımlarından.

te işçilerin özgür iradesini ortadan kaldırmayı amaçlayan hukuksuz çabaların içinde yer almış ve adeta işverenin yardımcısı rolünü üstlenmiştir.

Kristal-İş Sendikası, işçilerin üye olmalarının hemen ardından Şişecam (Paşabahçe) yöneticileri ile görüşerek işçilerin sendikal tercihlerine karışmamaları ve tarafsız kalmalarını hatırlatmıştır. Ancak Şişecam ve Paşabahçe yöneticileri işçilerin sendikal tercihine saygı duymadı ve işçilere Kristal-İş Sendikası'ndan ayrılmaları için baskı yapmaya başladı. Daha sonra işveren Kristal-İş Sendikası'nın işyerinde yetki almaması için Çimse-İş Sendikası ile ortaklaşa bir operasyon gerçekleştirdi. Yetki başvurusu süresi gelmeden işten atılan Kristal-İş üyeleri yerine Çimse-İş Sendikası'nın yetki almasına yetecek sayıda yeni işçi alındı ve bunlar Çimse-İş Sendikası'na üye kaydedildi.

Paşabahçe işvereni taşeron işçilerin işten çıkarılmasının nedeni olarak taşeron şirketin sözleşmesinin bitmesini gösterdi ve bu işten çıkarmanın kendisi ile ilgisi olmadığını iddia etti.¹¹ Kristal-İş Sendikası ise, ortada ayrıntılı planlanmış bir operasyon olduğunu; taşeron işçilerin, taşeron şirketin sözleşmesi bittiği için değil, tam tersine Kristal-İş Sendikası'na üye oldukları için işten çıkartıldığını ve cezalandırıldığını vurgulamıştır.¹²

Aslında taşeron işçilerin yaptıkları iş ortadan kalkmamıştı. Bu işler yapılmaya devam edildi. Bu nedenle taşeron işçilerin işten çıkarılmasının geçerli hiçbir nedeni yoktu. Taşeron işçilerin işten çıkartılmasının tek nedeni Kristal-İş Sendikası'na üye olmalarıydı. Paşabahçe Eskişehir işvereni eğitilmiş, yaptıkları işte 3-4 yıl çalışarak belli bir deneyim ve kalifikasyon edinmiş işçileri işten çıkartırken, bunların yerine eğitimi, deneyimi olmayan işçileri işe almış ve bu işçileri kendi bünyesinde istihdam etmiştir. Yıllar boyunca taşeron çalıştırmanın maliyetler nedeniyle zorunlu olduğunu savunan işveren birdenbire taşeron politikasından vazgeçmiş ve bir gecede taşeron işleri kendi bünyesine katmıştır.

İşveren taşeron şirketin sözleşmesini feshetmeden önce atılan işçilerin yerine Çorlu, Mersin, Bozüyük ve Çukurhisar'dan yeni işçiler getirdi. Çimse-İş kanalıyla işe alınan ve sigortaları yaklaşık 10 gün öncesinden başlatılan işçiler, Eskişehir'deki otellerde yatırıldı ve 27 Eylül 2003 tarihinde işten atılan taşeron işçilerin yerine hemen çalıştırmaya başlandı. Bu konuda işten atılan işçilerin anlatımları şöyledir:¹³ "Bizim yerimize Çimse-İş Sendikası'na üye işçileri alıyorlar. Taşeron firma hiçbir şey yapmıyor. Maaşları Paşabahçe ödüyor, sigortaları Paşabahçe yatırıyor. Taşeron sadece kâğıt üzerinde var."

İşveren işten çıkarttığı işçiler yerine Kasım 2003 başına kadar 408 yeni işçi aldı. Bu işlemler sırasında işveren öyle alelacele ve telaşla davrandı ki daha önce hiçbir şekilde endüstri meslek lisesi mezunu olmayanları işe almayan işveren, 58'i ilkököl, 60'ı ortaokul, 72 düz lise ve 8 imam hatip mezunu toplam 198 kalifiye olmayan işçiyi işe aldı. Oysa işten çıkartılan taşeron işçilerin tamamı endüstri meslek lisesi mezunuydu.

Paşabahçe Eskişehir işvereni işçileri Kristal-İş Sendikası'ndan istifa ettirmek için her türlü yöntemle başvurdu. Şişecam Endüstri İlişkiler Müdürü Ali Nafiz Konuk ile Cam Ev

11 Milliyet, 28 Eylül 2003.

12 Kristal-İş (2004), s. 334-341.

13 Evrensel, 28 Eylül 2003.

Eşyası Grubu Başkan Yardımcısı Hüseyin Özcan'ın sevk ve idaresinde işveren yetkilileri işçileri Kristal-İş'ten ayırmaya zorladı ve işyerinde işçiler üzerinde psikolojik terör estirildi. Sendikadan istifa etmeyenlerin işten atılacağı söylendi, istifa etmeyenlerin bir kısmını işten atıldı. Sonuç alamadıkları yerde işçinin aynı işyerinde çalışan yakınına işten çıkarmakla tehdit ettiler. Fabrikanın içinde iş değişikliği yaparak işçiyi cezalandırdılar, istifa etmemekte direnen işçileri Mersin fabrikasına sürgüne gönderdiler. Disiplin Kurulunu kullanarak işçilere çeşitli cezalar verdiler. İstifa edene para teklif ettiler, kredi kartı borcu olanların borçları ödendi. Yakınının cenazesine katılmak için izin isteyen iki işçiye Kristal-İş'ten istifa koşulunu dayattılar. Şişecam üst düzey yöneticilerine ait bir otomobille işyerine getirilen noter aracılığı ile işçiler Kristal-İş'ten istifa ettirilip, Çimse-İş'e üye olmaya zorlandı.¹⁴ Bu baskılar sonucunda işçilerin bir bölümü Kristal-İş Sendikası'ndan istifa etti. Bu istifalar daha sonra Kristal-İş Sendikası'nın yetki almasını zorlaştıran etkenlerden biri oldu.

Şişecam üst düzey yöneticileri Çimse-İş'in teşkilatlanma bürosu gibi çalışırken, Paşabahçe Eskişehir fabrikasının bütün imkânları, araç gereç ve teknik donanımı Çimse-İş için kullanılırken Çimse-İş yöneticileri ortada gözükmedi. İki, üç günde bir Eskişehir Atışkan Otel'de Şişecam Endüstri İlişkiler Müdürü ile yaptıkları toplantılarla işyerinde olup biten hakkında bilgileniyor ve yerel gazetelere işverenin iddialarıyla bezenmiş ilanlar vererek Kristal-İş Sendikası'nı suçluyordu. Çimse-İş yöneticileri neredeyse bir ay sonra işverenin koruması altında Paşabahçe Eskişehir Fabrikası'na girdi eski üyelerinin protestoları arasında temsilcilik açtı. Bu arada Paşabahçe işçisinin eylemi karşısında Çimse-İş Genel Eğitim Sekreteri Ramazan Şafak adeta direnen işçileri ihbar edercesine şu açıklamayı yaptı:¹⁵

“Sendika yöneticileri olarak sizlere, eşlerinize, annelerinize, babalarınıza ve yakınlarınıza sesleniyoruz. Önce işinizi, aşınızı ve geleceğinizi düşünün. Asgari ücretle dahi iş bulamayan boş gezen on binlerce insan ve onların aileleri ile Eskişehir kamuoyu sizleri şiddetle kınamaktadır.”

Kristal-İş Sendikası ilk günden başlayarak sorunu bir sendikal rekabet sorunu olarak görmediğini söyledi. Çimse-İş'in yaptığı açıklamalar karşısında bir ilanla işverene karşı ortak mücadele çağrısı yaptı ve örgütlü olduğu bütün işyerleri de dâhil olmak üzere referandum önerdi.¹⁶

“Bizim sendikal rekabet gibi bir amacımız yoktur. Biz işçi ile rekabet etmeyiz, işçi sendikaları ile rekabet etmeyiz. İşveren ile rekabet ederiz ve bu rekabette sendikaların yan yana olmaları gerektiğine inanırız. Bizim Çimse-İş Sendikası ile rekabetimiz yoktur. Tekrarlıyoruz ve açık çağrı yapıyoruz. Konfederasyonumuz hakem olsun, işçinin hür iradesi ortaya çıksın, Konfederasyonumuzun gözetiminde işçinin kantarında tartılalım. Herkes sonucuna katlansın. Daha da ilerisini söylüyoruz. Hür demokratik sendikacılık ilkeleri zemininde işverenlere karşı güçlerimizi birleştirelim, ortak mücadele edelim.”

14 Evrensel, 9 Ekim 2003; Cumhuriyet, 11 Ekim 2003; İki Eylül, 18 Ekim 2003; Ali Baş, “Paşabahçe işçileri ve ahlak”, İki Eylül, 21 Ekim 2003.

15 İki Eylül, 15 Ekim 2003.

16 Kristal-İş Sendikası'nın 16 Ekim 2003 tarihli çağrısı, Kristal-İş (2004), s. 319.

Çimse-İş Sendikası, referandum önerisine hiçbir yanıt vermedi. Oysa referandum önerisi kabul edilseydi işçilerin özgür iradesi ortaya çıkmış olacak ve yetki uyumsuzluğu olmadan kısa süre içinde toplu iş sözleşmesi bağlanmış olacaktı. Referandum önerisinin Çimse-İş Sendikası tarafından kabul edilmemesi konunun yargıya taşınmasına ve uzamasına yol açmıştır. Paşabahçe Eskişehir deneyimin en öğretici yanlarından biri de referandum mekanizmasının yetkili sendikanın belirlenmesinde, sendika seçme özgürlüğünün güvence altına alınmasında ve sendikal örgütlenme açısından hayati önemde bir mekanizma olduğunu göstermesidir.

Çimse-İş, Kristal-İş tarafından yazılan yazılara ve yapılan çağrıya yanıt vermedi. Susmayı tercih etti. Ancak işveren ile ilişkisini sürdürdü. İşçilerin evlerine işverenden temin ettiği bilgisayar çıktıları etiketlerle mektup gönderip, işverenin iddialarını sahiplendi ve işçileri işleriyle tehdit etti. İşverenin yaptığı üyeleri, işveren yetkililerinin gözetiminde yemeklere götürdü. Çimse-İş'ten istifa ederek Kristal-İş'e üye olma ihtimali bulunan işçiler Şişecam yöneticilerinin organizasyonu ile bedeli işveren tarafından karşılanan tatile götürüldü.

Paşabahçe Eskişehir sorunu ve Türk-İş

Çimse-İş ve Kristal-İş Sendikalarının her ikisinin de Türk-İş üyesi olması, Türk-İş'e sorunun çözümü konusunda büyük bir sorumluluk yükliyordu. Türk-İş Ana Tüzüğü aynı işkolunda faaliyet yürüten sendikaların birbirlerinin örgütlendikleri işyerlerine girmemelerini ve yetki işlemlerine itiraz etmemelerini öngörmektedir (madde 2/d). Ancak Paşabahçe Eskişehir'i bu kapsamda değerlendirmek zordu. Çalışan işçilerin tümünün üyesi oldukları sendikadan ayrılmaları ve Anayasa ile güvence altına alınan sendika seçme özgürlüğünü kullanmak istemeleri durumu farklılaştırıyordu. Öte yandan Şişecam bir holding şirketi idi ve bağlı cam fabrikalarının diğerlerinde (13 fabrika) Kristal-İş örgütlüydü. Aslında Çimse-İş Paşabahçe Eskişehir fabrikasında örgütlenerek Türk-İş Ana Tüzüğü'nün ilgili maddesini esastan ihlal etmişti.

Paşabahçe Eskişehir fabrikasında işten çıkarmaların başlamasıyla birlikte Kristal-İş Sendikası Türk-İş'i sürekli bilgilendirdi ve Türk-İş'in işçinin iradesi temelinde bulacağı bir çözüme hazır olduğunu vurguladı. Kristal-İş Sendikası Türk-İş'e gönderdiği bir yazıda şu görüşlere yer verdi:¹⁷

"Kristal-İş olarak, her iki sendikanın da üyesi olduğu Türk-İş Konfederasyonu'nun soruna el koymasını ve Paşabahçe Eskişehir işçinin hür iradesini tespit etmesini istiyoruz. Bu iradeye her iki sendika da riayet etmelidir. Türk-İş, 'insan hakları, çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi kurallarına' bağlı bir örgüttür. Anayasanın güvence altına aldığı sendika seçme hakkı ve işçinin hür iradesi her şeyin üstündedir. Biz bu ilkelerden hareketle sendika olarak Türk-İş tarafından ortaya çıkarılacak işçinin hür iradesine saygılı olacağımızı şimdiden ilan ediyoruz."

17 Kristal-İş Sendikası Yönetim Kurulu'nun Türk-İş Genel Başkanlığı'na gönderdiği 15 Ekim 2003 tarih ve 2003/472 sayılı yazı.

Paşabahçe Eskişehir işçileri 24 Ekim 2003 ve 16 Kasım 2003 tarihlerinde iki kez toplu olarak Türk-İş'i ziyaret etti ve Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç ve Türk-İş Yönetim Kurulu üyeleriyle görüştü. Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç bu ziyaretlerde "İşçilerin sendika seçme özgürlüğü yasal bir haktır. Buna ne devlet, ne de işveren müdahale edebilir. Sorunun işçilerin talepleri doğrultusunda çözüme kavuşması için elimizden geleni yapacağız" açıklamasını yaptı.¹⁸ Kılıç, aynı görüşmede işverenlerin derebeyi anlayışıyla hareket ettiğini bunu kabul etmenin mümkün olmadığını dile getirdi.¹⁹

Eskişehir'de faaliyet gösteren Türk-İş üyesi 14 sendika şubesi bir araya gelerek yaptıkları basın açıklamasıyla işçilere sahip çıktılar. Açıklamada "Şehrimizde Paşabahçe Cam A.Ş.'de uzun zamandır yaşanan olaylara Türk-İş'e bağlı sendikaların Eskişehir Şubeleri olarak duyarsız değiliz. Ancak geçen süreçte Türk-İş'e bağlı olan iki kardeş sendikanın örgütlenme mücadelelerinde tarafsız kalmanın en doğru olacağını düşünmüştük. Ancak olayların işverenin baskıcı ve taraflı davranışlara yönelmesi, bizim sessiz kalamayacağımızı ve işten çıkarılmış ve mağdur olmuş işçi arkadaşlarımızın sadece anayasadan gelen haklarını, özgür iradeleri ile kullanmak istemelerinin işveren ve bazılarının hoşuna gitmemiş olması bizleri bir araya getirdi" dediler.

Türk-İş 2. Bölge Temsilcisi Veli Eker 8 Ekim 2003 günü yazılı bir açıklama yaparak "Paşabahçe Eskişehir Cam Fabrikası işvereni 30 günden bu yana sürekli olarak işyerindeki çalışanlarına yaptığı baskı ve tehditlerle işçilere isteklerini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Türk-İş Konfederasyonu üyesi bulunan Cam Çimento ve Toprak İşkolundaki sendikaların yöneticilerinin yukarıda belirttiğimiz durumun hassasiyetini kavramalarını, emeğe saygı anlayışı kapsamında işverenin bu hukuk tanımayan davranışlarına karşı müşterek hareketin içinde olmalarını bekliyoruz" dedi.

Türk-İş Yönetim Kurulu, 12.11.2003 tarihinde aldığı 2148 sayılı karar ile Kristal-İş ve Çimse-İş Sendikası arasındaki uyuşmazlığın Türk-İş Disiplin Kuruluna intikal ettirilmesini kararlaştırdı. Türk-İş Disiplin Kurulu, konuyla ilgili Kristal-İş Sendikası'ndan savunma istemiştir. Kristal-İş Sendikası Türk-İş Disiplin Kurulunda yaptığı savunmada Türk-İş Ana Tüzüğünde yer alan aynı işkolundaki sendikaların yetki ihtilafı çıkartmamalarına yönelik hükmü çiğnemediğini, sorunun sendikal rekabet değil sendika seçme özgürlüğü olduğunu vurguladı.²⁰

Türk-İş Disiplin Kurulu 23.3.2004 tarihinde oy birliği ile aldığı kararda Kristal-İş'in Türk-İş tüzüğünü çiğnemediğini ve disiplin işlemini gerektirecek bir davranışı olmadığını saptadı. Disiplin Kurulu Çimse-İş Sendikası'nın ise Türk-İş'in birlik ve bütünlüğünü zedeleyebilecek her türlü tutum ve davranıştan uzak durmasını istedi ve uyardı.²¹

Türk-İş Disiplin Kurulu kararı özellikle "sendikal rekabet" iddiaları²² açısından önem taşımaktadır. Konfederasyon Disiplin Kurulu Kristal-İş Sendikası'nın Paşabahçe

18 Milli Gazete, 25 Ekim 2003.

19 Gündem, 19 Kasım 2003.

20 Kristal-İş Sendikası'nın 4 Mart 2004, 2004/68 sayılı yazısı.

21 Kristal-İş (2004), s. 460-464.

22 Paşabahçe Eskişehir'de yaşanan gelişmeleri "Sendikal Rekabet" olarak değerlendiren bir çalışma için bakınız: Banu Uçkan, "Türkiye'deki Sendikalararası Rekabete Çarpıcı Bir Örnek: Kristal-İş ile T. Çimse-İş Arasındaki Mücadele", İş Güç Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2004, www.isguc.org

Eskişehir'deki faaliyetlerini sendikal rekabet ve tüzük ihlali olarak görmeyip Anayasal bir hakkın kullanımı olarak değerlendirmiştir. Ancak bugüne değin Türk-İş, sorunun işçinin iradesi temelinde, "referandum" yoluyla çözülmesine sıcak bakmadı ve bu yönde bir iddia ortaya koymadı. Oysa Türk-İş yıllar önce referandumun yasalaşmasını istemişti.²³

Eskişehir Dışına Taşan Eylemler

Paşabahçe Eskişehir işçileri kamuoyu oluşturmak ve seslerini duyurabilmek amacıyla direnişlerini Ankara ve İstanbul'a taşıdılar. Kristal-İş Sendikası da yaşanan ayırıcı ve sendika karşıtı tutumu uluslararası zeminlere taşıdı.

Paşabahçe işçileri sorunu kamuoyuna taşımak için 16 Ekim 2003 günü İstanbul'a Şişecam Genel Müdürlüğüne yürüdü. Eyleme Kristal-İş Sendikası'nın diğer fabrikalardan gelen üyeleri de katıldı. Ancak Levent'ten Şişecam Genel Müdürlüğü önüne kadar yapılan yürüyüş basında anlaşılmaz bir biçimde yok sayıldı.

İşçiler direnişin ilk aylarında iki kez Ankara'ya gitti. İlk kez 24 Ekim 2003'te bir heyet halinde Türk-İş'i ziyaret eden işçiler 16 Kasım 2003 günü Ankara'ya yürüyüş başlattı. İki gün süren yürüyüşün sonunda işçiler Ankara'da Türk-İş'e, CHP Genel Merkezi'ne ve TBMM'ye ziyaretlerde bulundular sorunlarını anlatarak destek istediler.

Kristal-İş Sendikası'nın girişimleri ve başvuruları ile Paşabahçe'de yaşanan sendikal hak ihlalleri uluslararası platformlara taşındı. Kristal-İş tarafından yapılan başvuru ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi tarafından incelendi ve hükümetten anti-sendikal hak ihlallerine karşı önlem alması istendi. ILO öte yandan bir işyerinde bir işçi sendikasının yüzde 50'den fazla üyeye sahip olmaması durumunda da, sendikanın kendi üyeleri için toplu pazarlık hakkına sahip olması gerektiğini karara bağladı.²⁴ ILO'nun Paşabahçe Eskişehir işçilerinin durumuyla ilgili Kristal-İş Sendikası'nın yaptığı başvuru üstüne verdiği bu karar, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt yasasında yer alan işyeri düzeyindeki yüzde 50+1 barajının ILO standartlarına aykırı olduğunu tartışmasız olarak ortaya koymaktadır. Yargı erkinin Anayasanın 90. maddesi son fıkrası çerçevesinde bu durumu dikkate alarak Türkiye tarafından usulüne göre onaylanmış uluslararası insan hakları sözleşmesi niteliğinde olan ILO'nun 87 ve 98 sayılı sözleşmelerinin gereğini yapması ve işyeri barajını koşunu dikkate almaması ve hükümetin yüzde 50+1 şartını yasadan çıkarması gerekir.

ICFTU (Uluslararası Hür işçi Sendikaları Konfederasyonu) ve ICEM (Uluslararası Kimya, Enerji, Maden ve Genel hizmet işçileri Federasyonu) başta olmak üzere pek çok

23 20 Temmuz 1978 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit ile Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç arasında imzalanan Toplumsal Anlaşma'da şu hükme yer verilmişti: "Toplu pazarlık ve sözleşme yapacak sendikanın belirlenmesinde (ihtilafli durumlarda) referandum ilkesini, sendikal yarışmada sorumsuzluğa yol açmayacak ve işçilere zarar vermeyecek yönde yasalaştırmak üzere gereken çalışmalar yapılacaktır". Cahit Talas, Bir Toplumsal Politika Belgesinin Yorumu, Toplumsal Anlaşma", A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1982, 49.

24 International Labour Office, 33th Report of the Committee on Freedom of Association, Geneva, 2004, s. 395, (Cese No: 2003).

uluslararası emek örgütü yayınladıkları mesajlarla ve hükümet ile Şişecam yetkililerine yazdıkları mektuplarla gelişmeleri protesto ettiler. EMCEF (Avrupa Kimya Enerji ve Maden İşçileri Federasyonu) sorunu Avrupa Birliği Komisyonuna ilettiler.²⁵

Hukuk Mücadelesi

Paşabahçe Eskişehir işçilerinin mücadelesi fabrika önündeki sürdürdükleri bekleme eylemleri sona erdikten sonra da çeşitli zeminlerde devam etmiştir. Konu, Kristal-İş Sendikası'nın Şişecam'ın diğer işyerlerinde yürüttüğü 19. dönem toplu iş sözleşmesine yansımış ve toplu iş sözleşmesini kilitleyen sorunlardan biri oldu. Hukuken ayrı bir işyeri olmasına rağmen sorun fiilen toplu iş sözleşmesi müzakere sürecine yansımıştır.

Şişecam ile Kristal-İş Sendikası arasında bağitlanan 19. toplu iş sözleşmesi sırasında imzalan bir protokolle işten atılan 66 işçiden 36'sını işe geri dönmesi sağlandı. Kalan 30 işçinin işe dönüşü ise işe iade davalarından lehte karar çıkması halinde Şişecam'ın diğer fabrikalarında işe alınmaları koşuluna bağlandı. Bu işçilerden sekizi daha Şişecam'a bağli fabrikalarda işe alındı. Halen 22 işçi işsiz durumdadır. İş Yasasının 25/2 maddesine göre tazminatsız olarak işten çıkarılan işçilerin açtığı dava sonucunda mahkeme bu işçilerin tazminatsız işten çıkarılmalarını hukuka aykırı bularak tazminatlarının ödenmesine karar verdi. Mahkemenin işçilerin tazminatsız işten atılmalarını iptal edip tazminat ödenmesine karar vermesi, bu işçilerin işten çıkarılmalarının keyfi olduğunu ve sendikalaşmadan kaynaklandığını göstermektedir.

Öte yandan Paşabahçe Eskişehir'de iş ve çalışma özgürlüğünü engelledikleri gerekçesiyle haklarında kamu davası açılan ve aralarında Eskişehir Şube'sinden İsmail Ayer'in de bulunduğu çok sayıda sendika üyesi beraat etti. Mahkeme işçilerin eylemlerini demokratik hak arama olarak değerlendirdi.

Eskişehir 3. Asliye ceza mahkemesinde 7 Şubat 2006 günü yapılan yargılamada esas hakkındaki görüşünü okuyan savcı şu görüşlere yer verdi:

"Eskişehir Paşabahçe Cam sanayi fabrikasındaki işlerinden çıkartılmaları nedeni ile eylemlerde bulunup fabrikada iş ve çalışma özgürlüğünü engellediği iddiası ile sanıklar hakkında Ceza Kanunu'nun 201. maddesi uyarınca ayrı ayrı cezalandırılmaları istemi ile kamu davası açılmış ise de, yapılan yargılama sonucunda sanıkların fabrikadaki çalışmayı engelledikleri yolunda iddia dışında delil elde edilemediği, sanıkların eylemlerinin demokratik hak arama kapsamında kaldığı anlaşıldığından unsurları bulunmayan atılı suçtan tüm sanıkların ayrı ayrı beraatlarına karar verilmesi kamu adına talep ve mütalaa olunur."

Mahkeme de bu görüşe katılarak tüm sanıkların beraatine karar verdi. Paşabahçe Eskişehir konusundaki diğer önemli bir dava ise işten çıkarılan taşeron işçilere ilişkin olarak açılan davadır. Bu davanın sonucu kritik bir öneme sahipti. Çünkü Kristal-İş Sendikası taşeron şirkette çalıştırılan işçilerin Paşabahçe'nin işçisi olduğunu, işçilerin sendikal nedenle işten atıldığını savunuyordu. Yapılan yargılama sonucunda mahke-

25 Kristal-İş (2004)

me Paşabahçe Eskişehir fabrikasından işten çıkarılan taşeron işçilerin asıl şirket olan Paşabahçe'nin işçileri olduklarına ve işe iadelerine karar verdi. Mahkeme kararında son derece net bir biçimde uygulamanın hukuksuz olduğuna karar verdi. Yargıtay tarafından da onaylanarak kesinleşen mahkeme kararının bir bölümü ayne şöyle.²⁶

“Tanık anlatımlarına göre bu işin (taşeron işçilere yaptırılan işin) asıl işin devamı olduğu, davalı işverenin (Paşabahçe Eskişehir) asıl işçileri ile alt işverenin işçilerinin birlikte bu işte çalıştıkları anlaşılmaktadır (...) Davacı ile arkadaşlarının asıl işverenin işçisi olduğu davalılar arasında yapılan sözleşmenin muvazaalı olduğunun kabulü gerekmektedir.

“Fesih nedeninin de sendikal faaliyet olduğunun kabulü gerekmektedir. Zira davacı ve arkadaşlarının Kristal-İş Sendikası'na 08-09.09.2003 tarihinden itibaren kayıt oldukları, alt işveren işçileri dışında davalı işyerinde örgütlü bulunan Çimse-İş'e üye olan kadrolu işçilerin de aynı şekilde ve aynı tarihlerde bu sendikadan istifa edip Kristal-İş Sendikası'na kayıt oldukları anlaşılmaktadır.

“Çimse-İş'e ait bu kadrolu işçiler ile alt işveren işçisi olarak gösterilen diğer işçilerin durup dururken iki gün içinde sendika değiştirmesi ve sendikaya üye olması ancak bir sendikal faaliyet sonrasında olabilir. Bu nedenle Kristal-İş Sendikası'nın yapmış olduğu ve olumlu olduğu anlaşılan faaliyet sonrası taşeron işçileri sendikaya kayıt edilmişler ve Çimse-İş Sendikası üyeleri de sendikalarından istifa ederek Kristal-İş Sendikası'na üye olmuşlardır.

“İşverenin tanık beyanlarıyla sabit olduğu üzere bu sendikalaşma hareketi sonrası çalışanları sendikadan istifa etmeleri yönünde baskı altında aldığı ancak davacı ve arkadaşlarının istifa etmeye yanaşmadıkları anlaşılmaktadır.

“Davalı tanıklarından Ali Nafiz Konuk da beyanında davacının kayıtlı bulunduğu sendikanın işyerlerinde alt işveren işçisi çalıştırmaya karşı olduğu için kendileri ile bu hususta sorunlar yaşadıklarını beyan etmiş ve bu beyanı ile de Kristal-İş Sendikası'nın işyerinde örgütlenmesini istemediklerini zımni olarak beyan etmiştir.

“Çıkarmanın sendikal nedenle olduğu, çıkarılan alt işveren işçilerin yerine alındığı taraflarca kabul edilen işçilerin alt işveren işçileri yerine tamamen dışardan ve başka yerden gelen işçilerden seçilmesidir.”

Mahkeme yukarıda açıklanan gerekçelerle davanın kabulüne, fesihlerin geçersizliğine, işçilerin Paşabahçe Eskişehir fabrikasının işçileri olduğuna ve işe iadelerine karar vermiştir. İşçilerin işe başlatılmaması durumunda ödenmesi gereken tazminat tutarı (sendikal tazminat) bir yıllık ücreti tutarında saptanmıştır. Bu karar Paşabahçe Eskişehir mücadelesinde kilit öneme sahiptir.

Paşabahçe Eskişehir fabrikası ile ilgili halen devam eden diğer hukuksal mücadele ise yetkili sendikaların saptanması konusunda yaşanmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çimse-İş Sendikası'nın çoğunluğa sahip olduğunu bildirmesi üzerine, bu kararın hukuka ve işçilerin iradesine aykırı olduğunu düşünen Kristal-İş Sendikası konuyu yargıya taşıdı. Eskişehir 1. İş Mahkemesinde görülen yetki tespiti davasında yerel mahkeme 22.6.2004 tarih ve 1028/369 sayılı hükümle Çimse-İş Sendikası'nın çoğunluğa

26 Kartal 1. İş Mahkemesinin 2004/598 sayılı kararı.

sahip olduğuna karar vermiştir. Kristal-İş Sendikası'nın temyiz başvurusu üzerine Yargıtay 9. Hukuk dairesi 22.9.2004 tarih ve 2004/19650 sayılı kararla yerel iş mahkemesinin kararını bozmuştur. Yargıtay iş akitleri feshedilen işçilerin açtıkları feshin geçersizliği ve işe iade davalarının sayı bakımından yetki itiraz davasının sonucunu etkiler nitelikte olduklarını ve mahkemenin bu davaların sonucunu beklemeden karar vermesinin hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir.

Yargıtay'ın bozma kararından sonra dava Eskişehir 1. İş Mahkemesinde yeniden görülmüştür. Ancak İş Mahkemesi 13.10.2005 tarih ve 1024/4546 sayılı kararıyla ikinci kez Çimse-İş Sendikası'nın çoğunluğa sahip olduğuna karar verdi. Kristal-İş Sendikası'nın ikinci kez temyiz etmesi üzerine Yargıtay 9. Hukuk dairesi 13.12.2005 tarih ve 2005/39391 sayılı kararıyla yerel mahkemenin kararını yeniden bozdu. Yargıtay yerel mahkemenin tüm delilleri incelemeyen karar verdiğini saptadı. Böylece yetki tespit davası üçüncü kez Eskişehir 1. İş Mahkemesinin önüne geldi. Eskişehir 1. İş Mahkemesi, Kristal-İş Sendikası'nın ve Yargıtay'ın bozma kararlarında yer alan hususları dikkate almayan tek kişi tarafından hazırlanan tek yanlı bir bilirkişi raporuna²⁷ dayanarak üçüncü kez Çimse-İş Sendikası'nın yetkili olduğuna karar verdi. Kristal-İş Sendikası üçüncü kez yerel İş Mahkemesinin kararını temyiz etti ve temyiz edilen karar üçüncü kez Yargıtay 9. Hukuk dairesi tarafından bozuldu.²⁸

Böylece Paşabahçe Eskişehir fabrikasında Çimse-İş Sendikası'nın çoğunluğa sahip olduğuna ilişkin Eskişehir 1. İş Mahkemesinin kararı üç kez yüksek yargı tarafından bozulmuş oldu.

Paşabahçe Eskişehir deneyiminden kimi sonuçlar

Paşabahçe Eskişehir Fabrikası'nda süren mücadele yaş ortalaması 30 olan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksek Okulu mezunu, 4-5 yıllık işçilerin elinde şekillendi. İşçiler iyi bir iş bölümüne ve koordinasyona dayalı iç ilişkilerinde demokratik bir organizasyon yarattılar. Bu örgütlenme sayesinde iki gün gibi kısa bir sürede 700 kişiyi örgütleyerek sendika üyesi yapmayı başardılar.

Kadrolu işçiler sözleşmeleri feshedilen taşeron işçileri için işlerini ve ekmeklerini "tehlikeye atarak" olağanüstü bir dayanışma örneği sergilediler. Aslında kadrolu ya da taşeron işçilerinin birbirine destek sunmasının, dayanışma göstermesinin olağanüstü diye nitelendirilmesi abartı olarak algılanabilir. Bu algılama normal koşullarda haksız da sayılmaz. Ne var ki bireyciliğin bu kadar arttığı, dayanışmanın zayıfladığı, dayanışma kavramının örselendiği bir ortamda gerçekleştirilen bu eylem böyle bir vurguyu hak ediyor.

Her şeye rağmen Eskişehir işçileri şaşırtıcı bir örgütlenme becerisi, işverenin hamlelerini anında boşa çıkartacak kıvraklık ve yöntemlerini çeşitlendiren yaratıcılık sergile-

27 Recep Karadavut tarafından hazırlanan ve Eskişehir 1. İş Mahkemesine sunulan 7.4.2006 tarihli rapor.

28 Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 27.6.2006 tarih ve 2006/18929 sayılı kararı.

diler. Paşabahçe Eskişehir fabrikasında işçilerin örgütlenme kapasitelerini ve yeteneklerini artıran büyük ölçüde Cam İşçileri Dayanışma Derneği oldu. Derneğin şemsiyesi, imkânları sendika değiştirmek isteyen işçilerin çok işine yaradı. Çimse-İş çatısı altında toplanamayan taşeron ve kadrolu işçiler Cam İşçileri Dayanışma Derneği bünyesinde toplandılar. İşçilerin arasında yakınlaşmayı, dostluğu, dayanışmayı sağlayan cam işçileri Dayanışma Derneği böylece önemli bir işlevi üstlenmiş oldu. Cam İşçileri Derneği örneğinde olduğu gibi bu tip paralel kurumlar/yapılar sendikal mücadele açısından örgütlenmeyi takviye edici, sağlamaştırıcı bir rol oynuyor.²⁹

Paşabahçe Eskişehir'de işverenin sendika seçme özgürlüğüne Anayasa ve yasaya aykırı bir biçimde müdahale etmesi, bir işçi sendikasını diğerine tercih etmesi ve bunu açık açık ortaya koyması işçilerin sendikal bilinç edinmesinde, sendikayı örgüt olarak benimsemesinde olumlu bir rol oynadı. Son 15 yıldır ilk kez işçi eylemlerinde alışık olunmayan bir biçimde sendika adını içeren sloganlar atıldı.

Taşeron sömürüyü artırmak isteyen sermayenin en güçlü aracıyken aynı zamanda en zayıf halkasıdır. Çünkü çok düşük ücretlerle her türlü güvenceden yoksun olarak çalışan deyimin popüler anlamıyla “zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri bulunmayan” bu işçiler kolayca örgütlenip inatçı bir mücadelenin içine girebilir. Başına buyruk sermayenin tekerine çomak sokabilir. Taşeron işçileri esneklik uygulamalarının hız kazandığı dönemde işçi sınıfı mücadelesi açısından yeni bir rol üstlenebilir. Ancak öte yandan taşeronlaşma işçi sınıfının çözülmesi ve çok katmanlaşması sonucunu da doğurmaktadır. Taşeron işçi çözülme işçi sınıfı içinde sınıf tavrından uzaklaşan, kendi kaderine razı bir kesim haline de gelebilmektedir. Bu haliyle taşeron işçiliği çelişik bir sınıf karakteri arz etmektedir.

Eskişehir Organize Sanayi'de çalıştırdıkları işçilerin hak ettiği ücret vb. hakları ödemeyen işverenler bu mücadelenin başlamasından sonra işçilerin sendikalaşmasından korkarak ödeme yapmaya başladılar. Eskişehir Organize Sanayi bölgesinde binlerce taşeron işçisi, kendilerini göstermeden bu mücadeleyi izledi. Bu mücadele eninde sonunda taşeron işçilerin örgütlenmesini tetikleyecektir. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinin önümüzdeki günlerde esneklik dayatmalarına karşı mücadelenin odağı olma ihtimali yüksektir.

Paşabahçe Eskişehir mücadelesi emek hareketinin saflarında yer alan güdümlü bir anlayışın da açığa çıkmasına vesile oldu. Çimse-İş Sendikası işverenin yönlendirmesi ve işverenin imkânlarını kullanarak işçilerin mücadelesini bölme görevi üstlendi. İşçilerle birlikte işverene karşı mücadele etme yerine işverenle birlikte işçilere karşı mücadele etmiş, işyerinde sendikasızlaştırma operasyonuna kolayca “sendikal rekabet” etiketinin yapıştirilmesine imkân yaratmıştır. Bu güdümlü sendikacılık anlayışının işçi sınıfının saflarından uzaklaştırılması, sendikal hareketin geleceği açısından gerekli ve zorunludur.

29 Bu konuda benzer bir deneyim 1960'lı yıllarda Kristal-İş Sendikası'nın kurulması sırasında Beykoz Paşabahçe fabrikasında yaşanmıştır. Bakınız Çelik ve Aydın (2006)